

Bomärken

Sollerö kommunalhus har under 1990 fått en välkommen utsmyckning. På norrsidan mot kyrkan lyser nu en gyllene sol över ett vikingaskepp och över skeppet ser vi Solleröns s k sockenmärke. Idén till utsmyckningen kommer ursprungligen från Per Nääs som tyckte att den kala väggytan borde prydas med något — varför inte Sollerö sockenvapen. Evald Håkansson mätte och ritade, Tore Nordahl, Gösta Edin och deras elever på verkstadstekniska linjen vid S:t Mikaelsskolan i Mora konstruerade och byggde varefter Evald färgsatte. Skölden fick samma blå färgnyans som sockenfanan, medan sol, skepp och sockenmärke belades med 23 karats äkta bladguld. Väl på plats kan var och en konstatera att resultatet är strålande — just vad som fattades.

S o l e n o c h s k e p p e t återfinns vi i Sollerö sockenvapen, som bl a pryder omslaget till Sool-Öen, i år för tjugonde gången. Sockenvapnets tillkomst och symbolik beskrivs närmare i vårt första nummer, från år 1972.

S o c k e n m ä r k e t — egentligen Sättungsmärket — var från början ett gränsmärke och har en lång historia. Socknarna Älvdalen, Venjan, Sollerön och Våmhus ingick vid slutet av medeltiden i Mora Storsocken. Storsocknen var redan denna tid indelad i sättungar (sjättedelar), en administrativ indelning där varje sättung svarade för en sjättedel av storsocknens skatt. I den äldsta bevarade skattelängden, från år 1539, kallades sättungarna Solbijinge, Morkarla, Strandbijinge, Boness,

Östbidge och Elffueldall. Solbyggesättungen omfattade förutom nuvarande Sollerö socken även den del av Venjans socken som ligger söder om Venjanssjön. Denna administrativa gränsdragning sammanföll inte med den kyrkliga indelningen.

Gränsen mellan Solbygge- och andra sättningar har varit föremål för tvister i århundraden, varav den först kända är från 1440 och behandlar en tvist angående fisket i Ryssån (originalhandlingen finns i Sollerö kyrkoarkiv). År 1767 förordnades lantmätaren Georg Tilleus att staka ut och kartlägga "linien" d v s sättningsgränsen mellan Sollerön och Mora (Vika, Vinäs och Utmeland), och denna gräns fastställdes 1779. Tilleus beskriver där gränssträckningen från Siljan och västerut. Den östligaste punkten markerades med en grovt tillhuggen sten märkt SOLL 17*77 belägen på Råholen i Ryssa, mellan Skålnäs och Ryssnäs. Ryssa råsten är nu tyvärr borta.

Ryssa råsten.

Foto i Nordiska Muséets arkiv.

Ett gränsmärke från den tiden finns dock fortfarande kvar, den s k Oxbåstenen, belägen intill väg 242 vid Johannisholm. På denna sten står ristat SOLL KietBO samt sättungsmärket.

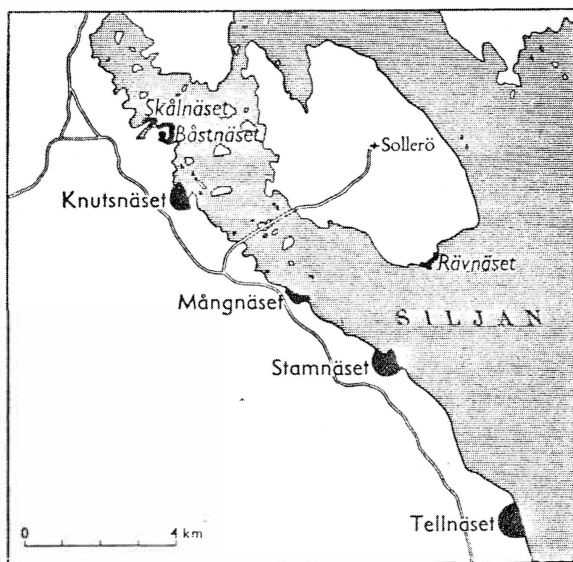
Också i andra sammanhang i senare tid har man använt sig av märket. Ett exempel är markering av s k skallplatser som utlades vid storskiftet omkring 1840. Märket högs då in i barken på träd i gränsen. Skalljakt, sommar eller höst, tillgick så att man jagade djuren mot öppet vatten, vanligen mot ett näs, där man från utposterade båtar lätt kunde skjuta dem. Sådana skallplatser fanns utlagda här och där längs Siljans strand, t ex vid Knutsnäs, Stamnäs, Tellnäs, Borstnäs på fastlandet och Rävsnäs på Sollerön.

Solleröborna har också kallat sitt märke för 'ällmänningsmark', vilket kan bero på att man markerade gränserna runt skogsällmänningsarna genom att måla märket med rödfärg på trädstammarna. För övrigt före-

Oxbåstenen.

Foto R Lannerbro, Mora 1956.

Skallplatser inom Sollerö socken enligt skifteskartor och tradition.

kom det på inventarier som hörde det allmänna till, t ex föremål i sockenstugan och även i kyrkan. Ett par sockenmärkta spadar står fortfarande kvar i kyrkans vapenhus.

I den äldre kyrkoinredningen — före renoveringen år 1910 — hade varje by sina bestämda bänkar. Utmed vardera sidan längst bak i kyrkan fanns emellertid en s k allmän-bänk, avsedd för vem som helst och för utsocknes besökare. Där brukade också gammalt folk sitta därför att de platserna hade den bästa akustiken. Dessa bänkar hade socknens märke.

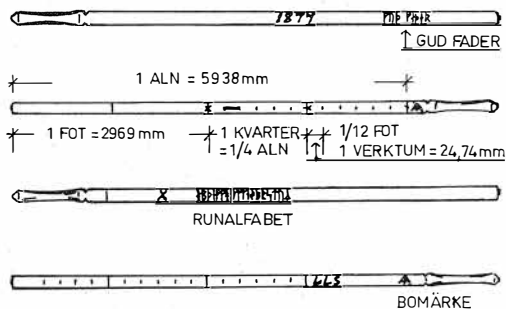

I dag används sockenmärket inte så ofta, men man hittar det t ex på Sollerö Idrottsförenings emblem och fana, som båda tillkom år 1937 i samband med idrottsplatsens invigning. Formgivaren den gången hette Karl Björkqvist, och det var fadern Mats som insisterade på att just sockenmärket borde finnas med.

Hembygdsföreningen äger ingen fana och inget föreningsmärke men har en fin dekal på affischer och andra handlingar, tecknat av Göte Halvarsson. Även där har sockenmärket sin givna plats.

Källor: Erik Bengtsson, Venjans förs. 350 år (Severin Solders)
 Ragnar Lannerbro
 Håll Nils Matsson
 Gruddbo på Sollerön – en byundersökning.

ALNMÅTT av furu, längd 73,5 cm, tjocklek 17x17 mm.

Initialerna LLS, årtalet 1877 samt bomärket **A** tyder på att alnmåttet tillhört den legendariske soldaten Lars Larsson Sund, född 1823 i Gruddbo på Sollerön, han som sedermera köpte Stor-Lafvasgården i Utanmyra. Om "Gambäl Sund" hade levat i dag, skulle Sollerön förmodligen kunna ståta med en världsmästare i maratonlöpning. Enligt

historier som fortfarande lever kvar kunde Sund springa både långt och fort. Som den gången då han skulle hämta ett par jakthundar i Johannisholm och lämna av dem i Limån. Vid framkomsten var hundarna så överansträngda att de föll ned och dog. Sund hade inte stannat till en enda gång på hela den långa vägen.

Det som gör alnmåttet särskilt intressant är de inristade runorna, vilket kan betyda att det är betydligt äldre än vad årtalet anger.

Ett helt dalrunealfabet om 19 stungna runor finns ristat:

Av denna lilla snabbkurs i runläsning kan vi tyda texten som finns till höger om årtalet:

ƷŃĐ ƷƷĐƷR = gud fader.

Ta en extra titt under gamla träskålar o dyl på hyllorna — kanske finns där mer än årtal och bomärken!

Alnmåttet tillhör Ragnar Lannerbro i Mora, som för många år sedan bytte till sig denna raritet mot en annan klenod, Gruddbo-boken.

ƷƷ

Kommentarer och rättelser

”Registreringen” av bomärken på Sollerön, Ryssa och Gesunda får härmed anses vara avslutad. Med en trevande början hösten 1982 då jag blygt knackade på hos folk i Bengtsarvet, Bodarna och Bråmåbo har jag under åren som följt besökt de flesta gårdar i socknen. På vindar och i källare, i härbren och lador har jag blivit insläppt och där vänt upp och ner på saker och ting.

Många gånger kan det vara svårt att veta säkert om byttan man håller i verkligen är en gammal släktklenod eller om den möjligen ropats in på någon auktion för länge sedan. Har man turen att hitta ett skrivet dokument, undertecknat med namn — bomärke — årtal, har man däremot en säker tråd att börja nysta i. En sådan ”nyttig” handling i arbetet med att

*Upphovsmännen till kommunalhusets nya väggprydnad.
Fr v Evald Håkansson, Tore Nordahl, Per Nääs, Gösta Edin.
Foto: Lars Erik Klockar*

identifiera bomärken är det Köpe Contract som upprättades när Solleröborna år 1855 sålde avverknings- och nyttjanderätten till utskogen på en tid av 50 år. I den vänstra kolumnen finns där socknens skogsägare uppräknade, var och en under sin rote, i högra kolumnen kvitterades erhållen penningssumma med namn eller bomärke, ibland med bådadera. Med hjälp av lantmäteriets storskifteshandlingar från tiden omkring 1840 kan man sedan placera namnen på kartan. Nästa steg blir släktforskning fram till nutid då man ofta får följa generation efter generation på samma gård, och bomärket visar sig vara detsamma i dag som för 150 år sedan. Ibland går släktgrenarna från by till by, ett litet streck här eller där kommer till på märket, men släktskap kan tydligt ses. Har någon i Utanmyra ett bomärke som liknar ett i Bråmåbo så finns där ett släktförhållande, fast kanske glömt för länge sedan.

Några misstag har jag förstås gjort och jag vill nu passa på att korrigera. Rätta lydelsen följer nedan.

Bomärke	Gård	Nyvarande ägare	Litt.	Reg.nr
<i>1983 Bengtsarvet:</i>				
	Allullgården	Birger Flinta	AAU	119
	Solasgården	Betty Söderhäll	AAV	120
	Solasgården	Barbro Leander	AAX	121
<i>1983 Bodarna</i>				
	N. Sörbugården	Ingrid Edlinge	BAB	102
<i>1984 Utanmyra</i>				
	Sundgården	Mats Wik	GAT	118

Sundmärket är egentligen ett Gruddbomärke som tillhörde soldat Lars Olsson Norin gård, även kallad Snესgard (numera borta). En av Norins söner, med soldatnamnet Sund, köpte den s k Stor-Lafvasgården i Utanmyra och tog med sig sitt bomärke dit. Stor-Lafvasfolket hade emigrerat till Nord Amerika. Deras bomärke blev då leddigt och övertogs tydligen av en annan Utanmyra gård — Dunder Ull. Ett ganska ovanligt förfarande.

1985 Gruddbo

	Trappgården	Lisa Levén	DDT	187
---	-------------	------------	-----	-----

1988 Häradsarvet

	Solgården	Solweig och Reidar Sjödén	EBX	144
---	-----------	---------------------------	-----	-----

1990 Gesunda

	Dov Lassgården	Skräddar Axel Andersson	DCB	148
---	----------------	-------------------------	-----	-----

Till slut, tack alla ni som hjälpt mig med värdefulla upplysningar och tålmodigt svarat på mina frågor och undringar!

Margit Andersson